

Paragrafer om å flytte fjell

Fordi de glitrer, fordi de har fine striper eller bare fordi de er gode å holde i hånden. Hvilken turgåer har vel ikke plukket seg en stein uten å tenke over om det er lovlig?

Noen ropte. Som på kommando snudde alle seg og holdt hendene foran øynene. Hammeren smalt i berget, og steinflisene sprutet.

Det var i mai 2015. Jeg var med en gruppe geologer for å se på en sjelden steinskatt på Holsnøy i Nordhordland, i høljregn og sju grader. Mai kan være fin på Vestlandet, men i 2015 var det høst, og for et uøvet blikk så gråstein ut som gråstein. ”Se, granater!”, sa geologene begeistret, og kanskje så jeg noe rødt. Men i gråværet var det ikke det våte berget som pekte seg ut. Det var hullene. Runde borehull, rekker av hull, groper og hakk. Et sted hadde noen saget ut en hel steinblokk.

Var dette lov? Geologene hogger i stein for å forstå verden. I vitenskapens navn er det fornuft. Men hva med oss andre? Kan vi delje løs på norske fjell, hvor som helst, for moro skyld? Eller plukke så mange fine steiner vi orker å bære? At en mann er siktet for hærverk etter Trollpikkens fall, antyder at svaret ikke alltid er ja.

”Under ferdsl i utmark kan allmennheten høste ville nøtter som skal spises på stedet og plukke og ta med seg ville blomster, planter, bær og vill sopp, samt røtter av ville urter når det skjer hensynsfullt og med tilbørlig varsomhet.”

Vi kan knekke nøtter, og vi kan plukke blomster og sopp. Botanikk. Friluftsløven fra 1957 nevner ikke stein blant det allmennheten har rett til å høste. Jussprofessor Sigrid Eskeland Schütz ved Universitetet i Bergen hjelper meg med lovverket. Hun forteller at man før Friluftsløven ble innført kunne risikere tre måneders fengsel for å plukke noe som helst på annen manns eiendom. Men bestemmelsen ble ikke praktisert så strengt, og det utviklet seg en sedvanerett som gjorde det naturlig å sette seg på granbar i skogen eller samle tomme skjell på stranden. Friluftsløven ga folk den allemannsretten de trodde de allerede hadde.

Men granbar er ikke geologi. Hva med stein? Paragraf 323 i straffeløven fra 2005 tar oss et stykke videre.

”Med bot straffes den som gjør seg skyldig i tyveri når straffskylden er liten fordi det gjelder en ubetydelig verdi og forholdene for øvrig tilsier det. Tilegnelse av naturprodukter, herunder stein, kvister, vekster mv., av liten eller ingen økonomisk verdi under utøvelse av lovlig allemannsrett, straffes likevel ikke.”

Hva betyr det? At å plukke med seg stein er tyveri som ikke kan straffes? Ikke helt. ”Straffes likevel ikke” betyr at handlingen er straffri, forklarer Sigrid Eskeland Schütz. Straffelovsparagrafen har som utgangspunkt at steinplukking kan være lovlig, så fremt steinen har ”liten eller ingen økonomisk verdi”. Hvordan vilkårene skal tolkes, mener hun er et vanskeligere spørsmål:

– Når er det ”utøvelse av lovlig allemannsrett” å plukke stein, all den tid friluftsløven ikke nevner steinplukking?

Hun tolker det slik at en grunneier vil ha rett til å hindre steinplukking, selv eller med politihjelp, hvis han eller hun tror aktiviteten er straffbar. Så er det opp til påtalemyndigheten å vurdere om den faktisk er det. Har vi lov til å hogge steinene løs fra berget før vi tar dem med oss? Hun tviler på det. Fast fjell er ikke småstein, og steinhogging kan ikke sies å være hensynsfull utøving av allemannsretten.

Uskyldige ubetydeligheter har vi altså lov til å plukke. Hogging, hamring, boring og saging i fjell nevnes ikke i disse paragrafene. Ei heller om alle små steiner er like ubetydelige.

Skjendet den høyeste tind

Englands høyeste fjell, Scafell Pike, er fremdeles 978 meter høyt. Men i mars 2015 ble det en tomme lavere. Det skyldtes verken ras, jordskjelv eller noen annen naturkatastrofe. Skaden ble forårsaket av menneskehånd, av en inntrenger. Den ecuadorianske kunstneren Oscar Santillan plukket ganske enkelt med seg den øverste lille steinen og stilte den ut i Copperfield Gallery i London. Han kalte verket *The Intruder*.

Vandalisme. Hærverk. Misforstått kunst. Den lokale turistsjefen forlangte å få fjellet tilbake, og avisen London Evening Standard skriver at en person ringte og truet med å brenne ned galleriet. Ifølge galleriets nettside er verket en refleksjon over måten mennesker har påtvunget naturen sine kulturelle kategorier: den høyeste, den største og den dypeste. Det skal antyde at en hel nasjons høyde kan modifieres ved en enkel handling.

Toppen av Scafell Pike er en steinhaug, ikke ulik mange norske fjell. Galdhøpiggen, for eksempel.

– Det ville være ulovlig.

Vi kan ikke hogge løs en flis. Vi kan heller ikke ta med oss den øverste steinen hjem. Petter Braaten i Statens naturoppsyn svarer i e-post at Galdhøpiggen er vernet mot et hvert inngrep, fordi den ligger i Jotunheimen nasjonalpark. Piggen er sikret, Norges nasjonalhøyde er 2469 meter. Men kunne vi gjøre Galdhøpiggen høyere? Bære med en stein opp og legge den på toppen? Legge stein på stein til 2470? Neppe. Det er ulovlig å ta med seg plantemateriale inn i nasjonalparken, og det skal godt gjøres å få steinen helt fri for jord og lav. Muligens ville også andre bestemmelser hindre det. Petter Braaten tror det uansett ville bli reagert hvis noen begynte å bære med seg stein opp på Galdhøpiggen.

Galdhøpiggen forblir 2469. En liten, geologisk stund.

Oppgraderingen av landet

I 2011 begynte de norske fjellene å endre høyde. Kommune etter kommune har innført nytt høydesystem, og snart er landet ferdig oppgradert. Det gamle Norge var fra 1954, noen deler enda eldre. Siden den tid har landhevning og havnivåstigning endret terrenget. Trysil endte opp med å være snytt for 30 centimeter, mens områdene på Sørvestlandet har skrytt på seg å være høyere enn de er. Med den nye høydestandarden blir alt korrigert til 2000-nivå, og referansen for havnivået flyttes fra Mandal til Amsterdam. Vi får felles system med Sverige og Finland og blir en del av Europa.

Første mai 2015 steg Dovre. I Lom gikk det ikke like bra. Galdhøpiggen ble justert ned seks centimeter, uten at noen løftet en hammer. Per Christian Bratheim i Statens kartverk opplyser at Piggens offisielle høyde nå er 2468,800 meter. Mister vi 31 centimeter til, må vi runde ned til 2-4-6-8.

Spør først, hogg siden

Vi kan ikke hogge ned Galdhøpiggen, og også i andre nasjonalparker skal steinene få ligge. I resten av landet kan vi gå oss vill i allemannsrett, straffelov, paragrafer og reguleringsvedtak. Kanskje er det lettest å be den som eier steinen vi vil plukke eller hogge i om lov? Først må vi bare finne ut hvem vi skal spørre.

Grunneieren. ”Det er han og bare han som kan anlegge steinbrudd eller åpne sandtak”, skriver juristene Thor og Aage Thor Falkanger i boken *Tingsrett*. Noen meter ned eller til jordens indre? Eiendomsgrensen nedover er ikke like godt definert som langs jordoverflaten, men for verdiløs gråstein strekker den seg mye lenger enn geologer og steinsamlere kan komme med hammer og steinsag. Grunneieren eier grunnen – så fremt den ikke kan bli en gullgruve.

Om du skulle finne gull, sølv, jern eller andre metaller som står på listen over statens mineraler, kan det bli ditt. Mineralloven krever at du varsler grunneieren før du begynner å lete, men om du skulle finne noe av verdi, er det staten du må søke om lov til å utvinne det. Du og alle EØS-borgere, på egen eller andres grunn. Men heller ikke denne regelen er hogget i stein. Finner du gull i en elv, for eksempel i Finnmark, tilhører det grunneieren.

Skatten fra dypet

Jeg dro tilbake til Holsnøy. Det var en klar februar dag med havblikk, og denne gangen var steinskatten synlig for enhver. Mellom myrvann, mose og blast gress funklet bergknausene i den lave vintersolen. Millimeterstore stjerner lyste rødt mot mørkegrønne flater og fra små søkk i det gråhvite berget. Eklogitt. Det er det geologer fra inn- og utland kommer til Holsnøy for – en av jordoverflatens tyngste bergarter, med røde granater og grågrønn pyroksen. Den er levninger av geologisk smell og dunder, dannet fem mil under overflaten og skjøvet inn over Vestlandet da Norge og Grønland kolliderte for 400 millioner år siden.

Eklogitt kan handle om profitt. Norges største eklogittklump heter Engebøfjellet og skal flyttes til bunnen av Førdefjorden. Det er titan i eklogitt. På Holsnøy ble det aldri noen gruve. I stedet vitner fjorten borehull oppover en bergnabb om en iherdig innsats for å forstå landets tilblivelse. For geologene er eklogitten beviset på at grunnfjellet har kommet opp fra dypet.

Symmetrien i de runde hullene skjærer i et landskap der alt er knudrete og ujevnt. Men forlenges linjen under hundre meter videre, treffer den en strømledning med master som er boltet fast i berget. I motsatt retning ligger hytter og naust kilt ned mellom knausene, og lengre ute skjærmer en steinmolo havnen. Utforskningen av Norge har mindre dimensjoner enn utbyggingen, og dette er ikke Galdhøpiggen.

Så lenge vi ser smått på det, kan vi alle plukke stein. Verdiløs stein, på riktig sted og med tilbørlig varsomhet. Vi trenger ikke å frykte kasjotten om vi samler for lommen eller skatollet. Men før vi trekker frem hammer eller bor, er det lurt å snakke med grunneieren. For å være sikre på at vi opptre lovmessig korrekt – og av uskreve regler om alminnelig høflighet.

Ellen Viste, ellenviste@gmail.com